

EFOP-3.4.3-16-2016-00014

Mogyoródi Emese

A Szókratész-per

Jelen tananyag a Szegedi
Tudományegyetemen készült az Európai
Unió támogatásával.

Projekt azonosító: EFOP-3.4.3-16-2016-00014

Szegedi Tudományegyetem
Cím: 6720 Szeged, Dugonics tér 13.
www.u-szeged.hu
www.szechenyi2020.hu

MAGYARORSZÁG
KORMÁNYA

SZÉCHENYI 2020

Európai Unió
Európai Szociális
Alap

BEFEKTETÉS A JÖVŐBE

EFOP-3.4.3-16-2016-00014

A SZÓKRATÉSZ-PER

Dr. habil. Mogyoródi Emese

6. Téma

A Szókratész per és a politika

Szegedi Tudományegyetem
Cím: 6720 Szeged, Dugonics tér 13.
www.u-szeged.hu
www.szechenyi2020.hu

SZÉCHENYI 2020

MAGYARORSZÁG
KORMÁNYA

Európai Unió
Európai Szociális
Alap

BEFEKTETÉS A JÖVŐBE

Jelen tananyag a Szegei Tudományegyetemen készült az Európai Unió támogatásával. Projekt azonosító: EFOP-3.4.3.-16-2016-00014

6. TÉMA: A SZÓKRATÉSZ-PER ÉS A POLITIKA

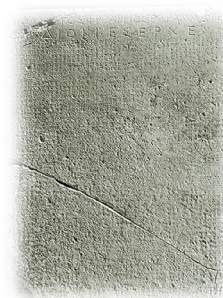
Mogyoródi Emese

Széles körben elterjedt, általános vélekedés, hogy Szókratész minden kétséget kizáróan **elkötelezett demokrata** volt. Ezt támasztják alá a következők:

- Athénban személyválogatás és fizetség kérése nélkül beszélgetett bármelyik polgártársával (*Szókratész védőbeszéde* 33a-b);
- hadjáratok kivételével soha nem hagyta el Athént, nem vágyakozott más *poliszba* (*Kritón* 52b-c);
- Szókratésznek „tetszettek” az athéni (demokratikus) törvények (*Kritón* 52b, e, 53a), ezért is nem költözött el soha máshova, noha dicsérte Spárta és Athén törvényeit (53a).

„Ó, Szókratész, komoly bizonyítékunk van arra, hogy mennyire tetszettünk neked, mi és a város, mert nem tartózkodtál volna itt az összes athéni közül éppen te a legtöbbet, ha nem nyertük volna el módfelett a tetszésedet! Hisz még ünnepi küldöttségbe sem mentél ki a városból, csak egyszer az Iszthmoszra, máshova pedig egyáltalán nem, ha csak nem azért, hogy csatába indulj! Sőt még csak el sem utaztál soha, mint a többi ember, és még csak nem is fogott el a vágy, hogy más várost és más törvényeket is megismerj, hiszen elegendőek voltunk a számodra mi és a mi városunk. Ez mutatja, hogy mennyire beleegyedtél, hogy a mi előírásaink szerint gyakorold a polgárjogaidat, sőt még gyermekeket is nemzettél itt, annyira tetszett neked ez a város!” (Platón: *Kritón* 52b-c, ford. Gelenczey-Miháltz Alirán).

Drakón törvényei

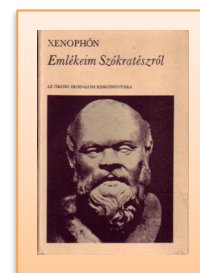

„Vajon miért *tetszett* annyira Szókratésznek Athén városa? Úgy tűnik, a legnagyobb vonzerőt számára éppen a városban uralkodó szabadság, szabad szellem jelenthette (vö. *Gorgiasz* 416e), az a szabad légkör, amelyben – legalábbis a per idejéig – zavartalanul folytathatta filozófiai misszióját (*Szókratész védőbeszéde* 38a)” (Gelenczey-Miháltz Alirán kommentárja In: Platón: *Euthüphrón, Szókratész védőbeszéde, Kritón*. Budapest, Atlantisz 2005, 177. o. 72. jegyz.).

Bizonyos tények azonban arra utalnak, hogy **Szókratész demokratikus elkötelezettsége nem vehető készpénznek**:

- Xenophón tanúsága szerint Szókratész kritizálta a **sorshúzással** történő választás gyakorlatát:

„De Zeusra, szólt a vádló, a fennálló törvények megvetésére nevelte társait, amikor azt mondta, hogy örülség babszemsorsolással választani az állam vezetőit, hiszen senki nem akarna babszeggel választani sem kormányost, sem ácsot, sem auloszjátékost, sem más mesterembert, pedig az e mesterségekben elkövetett tévedések jóval kisebb kárt okoznak, mint az államügyekben” (Xenophón: *Emlékeim* I.2.9, ford. Németh György).

- Platón utal rá, hogy **helytelenítette a hozzá nem értők (nem szakértők) részvételét a politikai döntésekben** (*Prótagorasz* 319b3-d7) (értsd: nem egyenlően alkalmas minden athéni polgár politikai döntéshozatalra);
- **kritikája** nem kímélt olyan, tekintélyes demokratikus vezetőket sem, mint **Periklész** vagy **Themisztoklész** (Platón: *Kritiasz* 47a-48c; *Prótagorasz* 319c-320b; *Menón* 93e-94e);
- **dicsérte a spártai törvényeket** (Platón: *Szókratész védőbeszéde* 37a; *Kritón* 52e); aszketikus megjelenése, illetve viselkedése a spártai életmódot idézte (Arisztophanész: *Madarak* 1281-4: Szókratész „lakonizálta” a vele beszélgetőket).

Mindezek miatt számos értelmező kétségeket vet fel Szókratész demokratikus elkötelezettségével szemben, és arra következtet, hogy Szókratész

- helytelenítette a demokratikus politikai intézményrendszert,
- annak meghatározó politikusaival egyetemben, mert
- elitista volt, és az oligarchikus politikai berendezkedés híve (spártai alkotmány),
- ennél fogva oligarchia-párti, és szellemiségében hazaáruló.

Innen tekintve több mint érthető volna, hogy Anütosz miért szerette volna politikai okokból eltávolítani, de ami még fontosabb, elégséges volna hozzá, hogy azt feltételezhessük, az athéni bírák is bűnösnek találhatták ugyanezen okokból kifolyólag.

A fenti ellenvetések Szókratész demokratikus elkötelezettségével szemben azonban nem állnak elég erős lábakon:

- fontos körülmény, hogy Arisztophanész komikus ábrázolásában (*A felhők*) semmiféle utalás nincs rá, hogy „Szókratész” bármiféle, gyanús, vagy anti-demokratikus politikai nézetet vallana (az ott ábrázolt „Szókratész” tökéletesen apolitikus);
- az Arisztophanész által említett „lakonizálás” egyszerűen Szókratész közismert aszketikus életmódjára utal, és csak akkor lehetett volna politikai konnotációja, ha Szókratész nyíltan és egyértelműen oligarchia szimpatizáns lett volna;
- ezt azonban semmi nem támasztja alá, ellenkezőleg:
 - a *Védőbeszéd*ben világosan utal arra az esetre, amikor az életét veszélyeztetve megtagadta a Harminc Zsarnok parancsát, mely a demokraták egy barátja (León) életét veszélyeztette volna (bővebben lásd alább);
 - a *Védőbeszéd*ben (37a) minden további nélkül utal Spártára (ámbar – érthető módon – óvatosan), mint ahol több idő áll rendelkezésre a védekezésre; ezt nem tehette volna meg, ha azt érezte volna, hogy

a „lakón” a spártaiak másik ókori elnevezése; Lakónia a Peloponnészoszi félsziget délkeleti tartománya, melynek központja Spárta volt.

Athénban széles körben Spárta-barát, oligarchia szimpatizánsnak tartják;

- ami Szókratész **demokrácia kritikáját** illeti:
 - a sorsolással történő tisztségviselő választás egyébként is korlátozott volt, **a fontos tisztségekre (pl. hadvezérség) népszavazással választottak** az arra alkalmasak közül; az, hogy a sorsolást Szókratész elítélte, nem jelenti a demokratikus intézményrendszer kritikáját *általában*;
 - Szókratész minden esetben amiatt kritizálja (Platónnál, vagy Xenophónnál) az athéni demokratikus politikusokat, hogy **nem tették (erkölcsileg) jobba a polgárokat**, nem azért, mert **demokratikus** elkötelezettségű politikusok voltak;
 - a politikai kritikával kapcsolatban *általánosságban* elmondható, hogy **attól, hogy valaki kritizál egy politikai rendszert, nem szükségképpen az ellensége**: kritikáját a jobbító szándék is vezérelheti;
- nem utolsó sorban: Szókratész minden kétséget kizáróan **elkötelezett patrióta volt**: a hadjáratokban tanúsított **katonai érdemei** – amelyek minden bizonnyal közismertek voltak – ezt a legnyilvánvalóbban bizonyítják.

Lásd: 4.
Téma, 1.
Lecke

Habár **a per motívációja nagy valószínűséggel politikai** (Anütosz machinációi állnak a háttérben), Szókratész politikai elkötelezettségének szélesebb körben ismert aspektusai alapján **valószínűtlen, hogy az athéni esküdtek többsége politikai okokból találta volna bűnösnek**.

Ha a platóni *Védőbeszéd* tanúságát tekintjük, azt látjuk, hogy Szókratész

- a maga módján **védekezik a háttérben álló politikai vádaskodásokkal szemben**,
- még hozzá úgy, hogy abból mindenki számára világossá váljon: **nincsenek antidemokratikus politikai elkötelezettségei** vagy preferenciái.

Ezt két olyan történettel teszi világossá, amelyeknek a történelmi hitelessége minden kétségen felül áll: az arginuszai csata után, illetve a Harminc Zsarnok alatt vele történetekkel.

Mint Szókratész elbeszéli (*Szókratész védőbeszéde* 32b-c), soha nem vállalt politikai vezető tisztséget, eltekintve természetesen az olyan állampolgári kötelezettségektől, mint például törzse (*phülé*) évi képvisellete az Ötszázak Tanácsában (*Bulé*). Egy ilyen alkalommal töltötte be az elnök szerepét a Tanácsban 406-ban, a győztes arginuszai csata után, amikor is botrány tört ki, ugyanis a hadvezérek nem szedték össze a hajótörött görög áldozatok holttesteit, illetve nem mentették ki a fuldoklókat, ezért a Népgyűlés azonnali, együttes elítélésüket követelte (vö. Xenophón: *Hellénika* I.7.). Ezzel kizárták, hogy a hadvezérek egyenként védekezhessenek, amire a korabeli törvénykezés jogot biztosított. A Tanács többi tagját a felszólalók megfélemlítették, ezért megszavazták a javaslatot, és a hadvezéreket bebörtönözték, majd kivégezték. A Tanácsban egyedül Szókratész szavazott a javaslat ellen, amivel saját életét is veszélybe sodorta. A Népgyűlés azonban nem sokkal később felülvizsgálta a döntést, melyet törvénytelennek talált, így Szókratész is megmenekült a letartóztatástól (vö. *Védőbeszéd* 32a-c, *Hetedik levél* 325c). Ez tehát a demokrácia idején történt, a 404/403-ban (a peloponnészoszi háború végén) bekövetkező (oligarchák és demokraták között zajló) polgárháború előtt.

Egy másik, politikailag releváns esete a Harminc Zsarnok idején történt (404), amikor a Harmincak többedmagával magukhoz hívták, és megparancsolták nekik, hogy állítsák elő a demokrata szalamiszi Leónt, hogy kivégeztessék és a vagyonát elkobozhassák. Egyedül Szókratész állt ellen a parancsoknak, amivel ismét az életét veszélyeztette. Csak azért menekülhetett meg, mert a Harminc Zsarnok uralma hirtelen megbukott, és helyreállt a demokraták uralma (*Védőbeszéd* 32c-e; Xenophón: *Hellénika* II.3.39, *Mem.* IV.4.3; Platón: *Hetedik levél* 324e-325a).

A két történet Szókratész („pártpolitikától” – pontosabban, a kor fogalmaival élve, politikai „klikkektől” – független) feltétlen törvénytiszteletéről tanúskodik, amit élete veszélyeztetése árán sem volt hajlandó feladni.

Innen tekintve a két történet együtt nem egyszerűen azt bizonyítja, hogy Szókratésznek nem voltak antidemokratikus elköteleződései, hanem egyenesen azt, hogy mindenáron ragaszkodott a demokratikus intézményrendszer talán legfontosabb alapelvehez, a törvényesség tiszteletéhez (*the rule of law*), melynek

értelmében a törvény betartása a legfőbb jogi és erkölcsi követelmény minden polgárral szemben, mivel csupán így biztosítható egyenlő érvényessége mindenkire nézve (*iszonomia*).

További olvasmányok:

Taylor, A. E.: *Platón*. Osiris Kiadó, Budapest 1997, 223-238.

Ellenőrző kérdések:

1. Milyen általános tényezők utalnak Szókratész demokratikus elkötelezettségére?
2. Milyen tényezők alapján lehet ezt megkérdőjelezni?
3. Mi utal rá, hogy ezek a kétségek nem megalapozottak?
4. Milyen következtetések vonhatóak le az arginuszai csatát követő és a León esetből Szókratész politikai elkötelezettségére vonatkozóan?

Kiválósági kérdések, feladatok:

Nézze meg ezt a rövidfilmet, és válaszoljon az alábbi kérdésekre:

Why Socrates Hated Democracy. *The School of Life*.

<https://www.youtube.com/watch?v=fLJBzhcSWTk>

1. Milyen tekintetben, és meggondolásból kritizálta a videó szerint Szókratész a demokráciát?
2. Ez alapján vajon anti-demokratikusnak tekinthető-e?